

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Merkezî Asya'daki Etkinsizliği

Inefficiency of Collective Security Treaty Organization in Central Asia

Teslim: 15 Ekim 2017
Onay: 2 Nisan 2018

Saltanat KYDYRALIEVA*
Burulkan ABDIBAITOVA**

Öz

Merkezî Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte karşılıklı çıkar meseleleri arasında zaman kaybetmeden ilgilenilmesi gereken konulardan biri - bölgesel güvenliğin sağlanması olmuştur.

Bu doğrultuda, Rusya Federasyonu'nun önerisiyle bütünleşik bir güvenlik sistemini oluşturma çabasıyla 1992'de temelleri atılan Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın 2002'de Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne (KGAÖ) dönüşmüştür. Bu çalışmada KGAÖ'nün kurumsallaşma süreci ve 2002'den 2012'ye kadarki faaliyetleri ışığında söz konusu kurumun etkinliği/etkinsizliği irdelenecektir.

KGAÖ'nün gelişme perspektifleri ve güncel sorunları değerlendirilerek, KGAÖ'nün zayıf ve güçlü tarafları ele alınacaktır. Çalışmanın amacı – KGAÖ'nün Merkezî Asya bölgesindeki rolünü sorgulamanın yanı sıra etkinliği/etkinsizliğini etkileyen nedenlere, sebep-sonuç ilişkileri çerçevesinde açıklama getirme hedeflenmiştir. Bununla birlikte saptanan sorunları gidermek amacıyla teorik bilgi çerçevesinde öneriler sunulacaktır..

Anahtar Kelimeler: *Merkezî Asya, KGAÖ, bölgesel güvenlik çalışmaları, Post-Sovyet ülkeler.*

Abstract

After gain of independence by Central Asian states in 1991, the main threat faced by newly emerged countries were regional security risks which required immediate steps to take situation under control. Thus, with a goal to create united regional security system, Collective Security Treaty was launched in 1992 which re-organized to Collective Security Treaty Organization in 2002.

The aim of this study is to analyze efficiency/inefficiency of CSTO under lights of it activities since 1992 to 2012. Development perspectives of CSTO and its current problems and issues will be evaluated and analysis of strong and weak sides of CSTO will be made.

The main goal of this paper is not only examine but to detect reasons of it in a format of cause and effect relationship. Accordingly proposal to current issues of CSTO will be offered at the end of this paper.

Keywords: *Central Asia, CSTO, regional security studies, Post-Soviet states.*

* Dr., İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü

** Doktora ögr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve bütünleşik bir savunma sisteminin bozulması ile Merkezî Asya'nın bağımsızlığını yeni kazanmış cumhuriyetleri karşısına çıkan güncel tehditlerle birlikte bölgesel güvenliğin sağlanması güncel bir sorun haline gelmiştir. Öncelikle ulusal silahlı kuvvetlerin zayıflığı ve güvenlik güçlerinin eksikliği, Merkezî Asya cumhuriyetleri liderlerini kendi aralarında ve eski Sovyetler Birliği'nin askerî potansiyelinin yasal varisi olarak görülen Rusya Federasyonu ile yeni bir işbirliği şekli bulmaya mecbur bırakmıştır.

Bu makalenin temel amacı, *Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün* (KGAÖ) Merkezî Asya bölgesindeki rolünü ve etkinliği/etkinsizliğini sorgulayıp, nedenlerini ortaya koymaktır. Çalışma temel olarak iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, söz konusu örgütün kuruluş nedeni ve 1992 ile 2002 yılları arasındaki çalışma dönemi incelenerek, müteakiben değerlendirilmesi yapılacaktır. İkinci bölümde ise, KGAÖ'nün kuruluşu ve 2002–2012 yılları arasındaki faaliyetleri, Örgüt'ün genel olarak ve özellikle Merkezî Asya bölgesindeki rolü ele alınacaktır.

Merkezî Asya cumhuriyetleri ile Rusya arasındaki çok taraflı etkileşimlerin ilk girişimi *Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın* imzalanması olmuştur. Bu yapı, daha sonra kurulacak olan *Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün* temelini oluşturmuştur. Kurulduğu günden bu yana, Rusya Federasyonu ve Merkezî Asya cumhuriyetlerinin KGA/KGAÖ biçimindeki işbirliği, günümüzde, Örgüt'ü yalnızca askerî işlevi olan özel bölgesel (Merkezî Asya için) güvenlik kurumu olarak görmeye izin veren önemli değişikliklere uğramıştır. KGAÖ eski Sovyet dünyası çerçevesinde ele alındığında benzeri olmayan bir yapıdır. Bunun nedeni, işlevsel olarak örgütün faaliyetleri diğer entegrasyon birlikleri olan *Bağımsız Devletler Topluluğu* (BDT), *Avrupa Ekonomik Topluluğu* (AET), *Rusya Federasyonu-Kazakistan-Beyaz Rusya Gümrük Birliği*, *Şanghay İşbirliği Örgütü* (ŞİÖ) ile örtüşmemesidir. KGAÖ'nün diğer özelliği ise faaliyetlerinin oldukça sınırlı olup, birkaç istisna dışında, askerî işbirliği kapsamında olmasıdır.

Rus yönetimi bölgedeki etkisini korumak ve arttırmak amacıyla örgütün faaliyetlerini Merkezî Asya ülkelerinin çıkarları üzerine kurma yoluyla KGAÖ'yü kullanmayı tercih etmektedir. Terörle mücadele yönünün ön plana çıkmasıyla örgütte *Kolektif Acil Müdahale Kuvvetleri* (KAMK) kurulmuş ve kurulan yapının yönetim planında KAMK'nin selefi *Kolektif Hızlı Konuşlandırma Kuvvetleri'*ne nazaran çok yönlü ve faal olması bekleniyordu. Genel olarak, KGAÖ'nün modernizasyonunun amacıyla KGAÖ'yü pratik eylemlere yönelmede daha etkili yapma çabası yatmaktadır.

Ancak, son zamanlarda KGAÖ'nün faaliyetlerinin işlevselliği ile ilgili eleştiriler birçok uzman ve üye ülkeler tarafından yapılmaktadır. KGAÖ Kırgızistan'da yaşanan etnik çatışmalarda da ortaya çıktığı üzere hedeflerini

gerçekleştirebilme noktasında ciddi noksanlıklar sergilemiştir. Güney Kırgızistan'ın Oş ve Celalabat bölgelerinde gerçekleşen etnik çatışma sırasında (2010 baharı) Roza Otunbayeva Rusya'dan KGAÖ bünyesinde olaylara müdahale etmesini talep etmişti¹. Ancak, Rusya yaşananları Kırgızistan'ın iç siyasî sorunları olduğunu öne sürerek, olaylara müdahale etmekten kaçınmıştı. Üye ülkelerin güvenlik sorunlarını çözmek amacıyla kurulmuş KGAÖ'nün bu olaylardaki yetersizliği, üye ülkeler arasında ciddi sorgulamaya yol açmıştı². Özbekistan 90'lı yılların sonuna doğru, bölgesel güvenlik tehdidi oluşturan Taliban'a karşı operasyon başlatmak niyetiyle KGAÖ'ye Özbekistan'ın silahlı kuvvetlerine silah ve mühimmatın belirli türlerini sağlaması için yardım çağrısında bulunmuştu. Ancak Moskova, Özbekistan'a silah gönderme sözü verilmesine rağmen, ne o zaman ne de sonra sözünü yerine getirmiştir. Rusya-Özbekistan ilişkilerinin seyri hem KGAÖ'nün kurulmasında, hem de gelişiminde etkili faktörlerden biri olmuştur. 1999 yılında anlaşmanın yeniden beş yıllık süreyle uzatılması gündeme geldiğinde, Gürcistan, Azerbaycan ve Özbekistan anlaşmayı imzalamayı reddederek Kremlin önderliğindeki bu oluşumdan çekilme kararlarını açıklamışlardı. Özbekistan ile birlikte üç BDT üyesi ülkesinin bu kararı BDT'nin etkinliğine de darbe indirmiştir.³ Son olarak, 28 Haziran 2012 tarihinde Özbekistan ikinci kez KGAÖ üyeliğini askıya almıştır. Bunun nedeni olarak birçok sebep gösterilmekle birlikte, o sırada Özbekistan cumhurbaşkanı olan Karimov'un KGAÖ'nün Afganistan'a yönelik politikası ile anlaşamamasına vurgu yapılmaktadır⁴.

1. Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın (KGA) Kuruluş Nedeni ve Çalışma Dönemi (1992–2002)

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte oluşmuş Merkezî Asya cumhuriyetleri özellikle komşu bölgelerden gelen çeşitli tehditlere maruz kalmıştır. Sınırların saydamlaşması ile güvenlik meselesi en önde gelen ve acilen ele alınması gereken konulardan biriydi. Özellikle Afganistan merkezli tehditler Merkezî Asya cumhuriyetleri tarafından üzerinde işbirliği yapılması gereken ortak tehlikeler olarak benimsenmiştir. Merkezî Asya cumhuriyetleri (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan) ve Rusya ile Ermenistan, *Kolektif Güvenlik Anlaşması*'ni (KGA) 15 Mayıs 1992 yılında Taşkent'te imzalamışlardır⁵. Bu belgenin imzalanması yeni jeopolitik koşullarda ulusal ve

¹ Bkz. Yulia Nikitina, "The Collective Security Treaty Organization Through The Looking Glass", *Problems of Post-Communism*, Cilt:59, Sayı:3, Mayıs/Haziran, s. 50.

² Richard Weitz, "Why Is The CSTO Absent In The Kyrgyz Crisis?", *Central Asia & Caucasus Analyst*, Cilt:12, Sayı:11, ss.6–8. (Erişim 9 Haziran 2010, <http://www.cacianalyst.org>)

³ Birleşik Devletler Topluluğu'nun etkinliği/etkisizliği ayrı bir tartışma konusu olmakla beraber BDT'nin *Beyhude Devletler Topluluğu* olarak da anıldığı manidardır. Bkz. Manuel Castells, *Kimliğin Gücü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.49.

⁴ Vladimir Muhiñ, "Kollektivnaya Oborona Umiraet, Ne Rodivşis'" (Kolektif savunma doğmadan ölmektedir), *Nezavisimaya Gazeta*, 2 Temmuz 2012. (Erişim 16 Kasım 2012, <http://www.ng.ru>)

⁵ Andrey Alyaev, "ODKB kak sistema kolektivnoy bezopasnosti, Sovremennoye Sostoyaniye i Perspektivi" (Kolektif Güvenlik sistemi olarak KGAÖ, şu anki durumu ve perspektifleri), *Obozrevatel – Observer bilimsel analitik dergi*, 2007, sayı 1, ss.67–77. (Erişim 20 Aralık 2017, <http://www.observer.materik.ru>)

bölgesel güvenliğin daha etkin sağlanması için söz konusu ülke yöneticilerinin bilinçli bir çabası olmuştur.

Anlaşmanın birinci maddesi'ne göre, imzalayan taraflar güç kullanmaktan ve tehdit etmekten kaçınacak, kendi aralarında ve diğer devletlerle olan anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeye kararlıdırlar. KGA'ya üye devletler, Anlaşmaya göre kendi ortağına karşı olan askerî birliklere giremeyecek veya herhangi bir devlet gruplaşmalarına katılmayacaklar. Anlaşmaya katılanlardan birine yapılan saldırı tümüne yapılmış saldırı olarak algılanacak ve ona göre hareket edilecektir⁶. Belgede belirtildiği gibi, gerektiği zaman tüm katılımcı devletler saldırılan tarafa askerî dâhil tüm gerekli yardımı sağlayacaktır. BM Şartı'nın 51.maddesi uyarınca toplu savunma haklarını ellerinde bulunan imkânlarla destek verecekler. Saldırıya cevap vermek amacıyla savunma gücünü kullanma kararını alma görevini KGA katılımcı-devlet başkanları üstlenmiştir. Kendi ülke toprakları dışında askerî birlikler BM Şartı'na ve iç hukuka uygun olarak hareket edebilecek. Anlaşmayla, koordinasyon ve ortak faaliyetleri sağlamak, Haziran 1992'de kurulan *Kolektif Güvenlik Konseyi*'nin ve yürütme organlarının görevidir. KGA, BDT çerçevesinde kolektif güvenlik mekanizması olarak kurulduğu için Anlaşmaya sonradan Azerbaycan (24 Eylül 1993), Gürcistan (9 Aralık 1993) ve Beyaz Rusya (4 Ocak 1994) katılmıştır. KGA, 20 Nisan 1994'te yürürlüğe girmiş ve 1999 yılına kadar yasal çerçeve ve organizasyon yapısı oluşturulmuştur. İki kez, 1996 ve 1998 yıllarında KGA çerçevesinde, Afganistan'daki kritik durumla ilgili siyasi istişareler mekanizması etkinleştirilmiştir.

Anlaşma çerçevesindeki çok taraflı etkileşimler genel olarak verimsiz olmuştur. İşbirliğinin geliştirilmesinde bulunulan girişimler yeterli değildi ve kolektif güvenlik sisteminin oluşturulması için ilan edilen planlar uygulanmamıştır. KGA'nın en üst organı – Kolektif Güvenlik Konseyi usulsüz bir şekilde toplanmış, BDT zirvesi sonrası oturumları “artık ilkesine” (residual principle) göre yapılmış olup aslında belgelerin imzalanmasından ibaret olmuştur. Dahası, Anlaşmanın mekanizmaları KGA ülkeleri topraklarındaki – Dağlık Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya'daki çatışmaları bile çözecek durumda değildi. Bu da KGA'nın yetersiz olduğunun kanıtıydı. Genel olarak, Yeltsin yönetiminin pasif tutumu ve yürüttüğü “ulusal cumhuriyetlerin yükünden kurtulma” şeklindeki neo-liberal politikasında olduğu gibi, hem Anlaşmada (KGA) hem de bir bütün olarak Toplulukta (BDT) da aynı etkisiz tutum sergilenmiştir. Sonuç olarak, BDT ülkeleri arasında, özellikle KGA katılımcılarının dış politika öncelikleri, tehdit değerlendirmeleri ve ulusal güvenliği sağlamaya yönelik yaklaşımlarında farklılıklar derinleşmiştir. Tüm bunlar, KGA'nın bazı üyelerinin Yeltsin Rusya'sı himayesinde bütünleşmiş bir savunma sistemini hazırlama isteksizliğini arttırmıştır. 10 Şubat 1995 Almata zirvesinde KGA'nın iki üyesi Azerbaycan ve Özbekistan, Rusya'nın BDT sınırlarının ortak korunmasını oluşturma teklifini reddetmişlerdir.

⁶ Bkz. KGAÖ resmi web sitesi “Treaty On Collective Security” (Erişim 20 Aralık 2017, <http://www.odkb-csto.org>)

Böylece, 90'lı yıllarda KGA üye ülkelerin güvenliklerini sağlamaktan uzak kalmış, öncelikle eski Sovyet bölgesinde Rus askerî etkinliğini sürdürme aracı görevini sürdürmüştür. Bu nedenle 1999 yılının başında, KGA'nın uzatma konusu görüşüldüğünde Özbekistan, Azerbaycan ve Gürcistan, Anlaşmanın etkisizliğini gerekçe göstererek, KGA üyeliklerini sonlandırmışlar ve geriye Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu ve Tacikistan kalmıştır.

2. KGAÖ'nün Kuruluşu ve Faaliyetleri (2002–2012)

2000 yılında Putin ve ekibinin iktidara gelmesi hem Rusya için hem de Rusya'nın BDT ülkeleri, özellikle Merkezî Asya cumhuriyetleri ile ilişkilerinin gelişmesi için bir dönüm noktası olmuştur. Moskova, 90'lı yıllarda yaptığı hatalarından ders alarak (1999 yılında KGA neredeyse çalışmayı durdurmuştur), bölge ülkelerini Rusya Federasyonu ile güvenlik alanında işbirliğine ilgisini teşvik etmeye önem vermiştir. 90'lı yılların sonunda riskler ve tehditlerle karşılaşan Merkezî Asya cumhuriyetleri (aşırılık, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığının yükselmesi) bu sorunları Rusya Federasyonu'nun yardımları ile çözmeyi umuyordu⁷. Örneğin, 1999 yılında *Özbekistan İslamî Hareketi* militanlarının Kırgızistan ve Özbekistan topraklarında güvenlik güçleriyle sıcak çatışmalara girmeleri, Merkezî Asya bölgesinin güvenlik zaaflarını gözler önüne sermiştir. Bu tarihten itibaren, Merkezî Asya bölgesi KGA'nın temel faaliyet alanı haline gelmiş ve Rusya'nın girişimi ile KGA çerçevesinde çok taraflı işbirliğinin yeniden canlandırılması (reanimasyonu) başlamıştır⁸. 14 Mayıs 2002 tarihli Moskova toplantısında KGA'yı tam teşekküllü uluslararası yapıya dönüştürmeye – *Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü*'ne karar verilmiştir. KGA'nın kurumsallaşmasının nedenleri arasında Anlaşmaya taraf devletlerin etkileşim verimliliğini artırma isteği olmuştur.

Ancak, KGAÖ'nün 2002'de kurulma kararı, Afganistan'daki “Sonsuz Özgürlük” (“Enduring Freedom”) terörle mücadele operasyonu ve öncelikle ABD'nin Merkezî Asya'ya askerî üs yerleştirmesi ile denk geldiğine dikkat çekmek gerekir. Bu durum, Rusya'nın girişimiyle KGA'nın askerî bir uluslararası örgüt olarak yeniden şekillenmesinin ve Moskova'nın örgüte gayri resmi liderliğinin temel nedeni⁹, ABD'nin Merkezî Asya bölgesine nüfuz etmesine izin vermemek olduğu varsayılabilir. 18 Eylül 2003 tarihinde Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Beyaz Rusya ve Ermenistan, Anlaşmanın hukuki statüsünü onaylamasından sonra KGAÖ üye devletlerinin askerî-siyasî

⁷ Vladimir Paramonov ve Oleg Stolpovskiy, “Mnogostoronnee sotrudnichestvo Rossii i stran Tsentral'noy Azii v ramkah ODKB: problemı i perspektivi” (KGAÖ çerçevesinde Rusya ve Merkezî Asya ülkelerinin çok taraflı işbirliği: sorunlar ve perspektifler), “Tsentralnaya Azia i Kavkaz” dergisi, No. 2(62), 2009, ss.65–75

⁸ Anar Somuncuoğlu, “Rusya-Orta Asya ilişkilerinde Kolektif Güvenlik”, 5 Ocak 2011. (Erişim 21 Aralık 2017, <http://www.21yete.org/tr>)

⁹ Bkz. Major (P) John A. Mowchan, “The Militarization of the CSTO”, Cilt: 6–09, Temmuz 2009, *Issue Paper, Center For Strategic Leadership U.S. Army War College*, s. 2. (Erişim 20 Kasım 2012, <http://www.csl.army.mil>)

işbirliği BDT çerçevesi dışına çıkarılmıştır. Bundan böyle KGAÖ üyelerinin güvenlik alanında koordinasyonunu arttırmak amacıyla çalışan bağımsız bir mekanizma olmuştur. Ağustos 2006'da ise Özbekistan KGAÖ'ye geri katılmıştır.

KGAÖ'nün kurulmasından sonra yapılan açıklamalarda Beyaz Rusya Cumhuriyeti Başkanı Lukaşenko, KGAÖ'nün NATO karşıtı bir birlik olduğunu söylerken, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Putin ise, aksine NATO ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi örgütlerle yakın işbirliğinin amaçlandığını belirtmiştir. Öte yandan, Putin'in KGAÖ'yü güçlendirmeye yönelik yaptığı girişimleri, Merkezî Asya'da NATO ve ŞİÖ ile işbirliğinden çok, ABD ve Çin'e meydan okuma ve gözdağı verme şeklinde olmuştur¹⁰.

Mayıs 2001'de Erivan'da gerçekleşen KGA'nın Kolektif Güvenlik Konseyi toplantısında, *Kolektif Güvenlik Anlaşması* çerçevesinde Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın, Rusya Hava Kuvvetleri desteğiyle toplam sayısı 1,5 bin kişilik askerî birliklerden oluşan *Kolektif Hızlı Konuşlandırma Kuvvetleri*'nin (KHKK) kurulmasına karar verilmiştir. KHKK bünyesine Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan birer tabur gireceği belirtilmiştir. 2004 yılında bu kuvvetler iki kat artmıştır. Ekim 2003 yılında Kırgızistan'ın Kant şehrinde 999. Hava üssü statüsünü alan ve Merkezî Asya'daki KHKK birliklerinden biri olan Rusya'nın Rus Hava Kuvvetleri havacılık grubu yerleşmiştir¹¹. Söz konusu üste 10 uçak CU-24 ve CU 27, 2 askerî ulaşım uçağı, ve 13 eğitim uçağı yer almaktadır¹².

2004'te Moskova'nın önerisiyle KGAÖ üye-devletlerinin Savunma Bakanları Konseyi koalisyon kuvvetlerinin sayısını 4 bin kişiye çıkarmayı karar vermiştir. Barış zamanında, KHKK bünyesine giren birimler devamlı çıkış noktalarda ve ulusal emirde olacaklar ve bir güvenlik tehdidi olduğu zaman, koalisyon kuvvetleri katılımcı ülkelerden birinin topraklarında konuşlanacaklardır. KGAÖ katılımcılarının askerî koalisyon işbirliğinin gelişiminin devamı için Ekim 2007'de KGAÖ üye-devletlerinin Duşanbe'deki zirvesinde Örgüt çerçevesinde barışı koruma faaliyetleri mekanizmasını yasal ve kurumsal düzenleme belgesi paketi ("Barışı koruma" Anlaşması, "Kolektif barış gücü", "Barışı koruma operasyonlarına hazırlanma konusunda operasyonel çalışma grubu" ve "KGAÖ'nün barışı koruma misyonunun başkanı" ile ilgili hüküm) imzalanmış ve 15 Ocak 2009'da yürürlüğe girmiştir¹³. Özellikle, barışı korumaya yönelik kabul edilen hükümlere göre, KGAÖ uluslararası statüye sahip olacak barış gücü tugayları kurabilecekti.

¹⁰ Fırat Purtaş, "Orta Asya'nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri", M. Turgut Demirtepe (Der.) *Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası*, Ankara: USAK Yayınları, 2008, ss. 47.

¹¹ Paramonov ve Stolpovskiy, a.g.e, s.66

¹² Alyaev, a.g.e. s.69.

¹³ Nikolai Bordyuj, "The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview", OSCE Yearbook 2010, Çev. Peter Morley, ss.339-350. (Erişim 15 Aralık 2017, IFSH, <http://www.ifsh.de>)

2007 yılının sonunda KGAÖ'nün Birleşik Karargâhında (BK) ilk kez, modern silahlanmayı donatma düzeni ve askerî teknoloji, kapsamlı güvenlik, Kolektif Barış Gücü'nün sivil ve askerî personelinin eğitimi konusunda istişare yapılmıştır. Birleşik Karargâh'ın temsilcileri, barış gücü birliklerinin hazırlık yöntemleriyle tanışmak için Rusya Federasyonu'nun eğitim merkezi olan "Atış" Ortak Ordu Akademisi'nin 53. Özel bölümünü ziyaret etmişlerdir. Güney Kafkasya'daki son gelişmeler, Rusya'nın Merkezî Asya ortaklarıyla KGAÖ çerçevesindeki işbirliği sürecine hız getirmiş olup Eylül 2008'de Örgüt'ün Moskova zirvesinde Merkezî Asya devlet başkanları Rusya'nın KGAÖ askerî oluşumunun güçlendirilmesi ve KGAÖ çerçevesinde askerî koalisyon yapısının derinleşmesi önerisini desteklemiştir.

2004 yılından itibaren KGAÖ üyeleri Merkezî Asya ülkeleri, Rusya'dan indirimli fiyatlarla silah ve askerî teçhizat almaya başlamış ve silah tedarikinde önemli ölçüde tasarruf sağlamışlardır. BDT'nin diğer ülkeleri benzeri indirimlerden yararlanamamaktadır. Ekim 2007 tarihinde Duşanbe'de gerçekleşen KGAÖ zirvesinde, Örgüt'ün üye-devlet başkanları "KGAÖ üye devletlerine bir saldırı tehdidi ortaya çıktığında veya saldırı eylemi gerçekleştiğinde askerî-teknik yardım sağlama mekanizması" konusunda bir protokol/tutanak ve "Merkezî Asya'da *Kolektif Hızlı Konuşlandırma Kuvvetleri*"nin modern silah modelleri, askerî teknik ve özel araçlarla yeniden donatılması" ve bunları Rusya'dan indirimli fiyatlarla satın alma konusunda bir plan imzalanmıştır¹⁴.

3. KGAÖ'nün Gelişme Perspektifleri ve Güncel Sorunlarının Değerlendirilmesi

Günümüzde Rusya'nın, KGAÖ çerçevesinde Merkezî Asya cumhuriyetleriyle olan işbirliğinin çeşitli biçimlerini geliştirmeye odaklandığı görülmekte ve Moskova bölgesel güvenlik sistemini kurma sürecinde koordinatör görevini üstlenmeye çalışmaktadır. Bu durumda, Rusya Federasyonu'nun KGAÖ'yü güçlendirme ve bu örgütün askerî-siyasî bir bloğa dönüştürme çabasının altında aşağıda değineceğimiz neden olasıdır. Kremlin'in eski Sovyet bölgesine, özellikle Merkezî Asya bölgesindeki olan mevcut politikasının amacı Rus nüfuzunun güçlenmesi ve stratejik durumunu güçlendirmesi olduğu anlaşılmaktadır¹⁵. Ancak, Rusya'nın Merkezî Asya ülkeleriyle doğrudan KGAÖ çerçevesinde kapsamlı işbirliğinin sonuçları henüz hedeflenen seviyeye ulaşmamış ve söz konusu işbirliğinin potansiyel gelişme perspektifleri ise hala son derece muğlaktır. Öncelikle bu durum, KGAÖ'nün Merkezî Asya üye-devletleri arasındaki sorunların ve çelişkilerin varlığına bağlıdır ve gelecekte bölgedeki devletlerarası çatışmaların olasılığını ortadan kaldırmaz. Aynı zamanda, KGAÖ özünde dış tehditlere karşı yönelse bile, uygulamada kendi üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için güçlü/etkili mekanizmalara sahip değildir.

¹⁴ Bordyuja, a.g.e, s.340.

¹⁵ Yuriy Gevorkyan, "Çto takoe ODKB i zaçem ona Rossii?" (KGAÖ nedir ve Rusya'ya niçin lazım?), 8 Eylül 2008, "Argumenti i Fakti" gazetesi. (Erişim 19 Kasım 2012, <http://www.aif.ru>).

2010 yılında Kırgızistan'da yaşanan olaylar karşısında Roza Otunbayeva'nın Rusya'dan yardım talebinde bulunduğunu, ancak Rusya'dan bu talebe cevap vermediğini biliyoruz. Gerekçe olarak KGAÖ'nün tüzüğünde üye-ülkelerin içişlerine müdahale yetkisinin bulunmadığını göstermiştir¹⁶. Dolayısıyla, bölge ülkelerine yardımcı olacak etkili bölgesel güvenlik mekanizma ihtiyacı Kırgızistan'daki olaylarda belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Mevcut mekanizmalar bu konuda zayıf kalmış ve bunun başlıca nedeni de bir veya iki ülkenin kontrolündeki yapılar olup hızlı hareket edememeleri olmuştur¹⁷.

Eğer KGAÖ kolektif güvenlik örgütü ise, siyasî öğelerinin geliştirilmesine, katılımcı ülke topraklarındaki çatışmalar üzerine çalışmaya, çatışma öncesinde görüş bildirmeye ve önleyici tedbir ve yaptırımların cephanesini geliştirmeye, çatışma sonrası düzenleme ve müzakere süreçlerini organize etmeye mecburdur¹⁸. İkincisi, görevlerin net bir şekilde paylaşılmaması ve çeşitli bölgesel birlik ve örgütler arasında güvenlik faaliyetlerinin örtüşmemesi (öncelikle KGAÖ ve ŞİÖ arasında), ve bu çalışmanın analitik ve stratejik destek eksikliği bürokratik gecikmelere yol açmaktadır. Üçüncüsü, Merkezî Asya üye-devletleri dâhil tüm KGAÖ üyeleri, çok yönlü dış politika yaklaşımlarında ve güvenlik alanında öncelikle ABD ve NATO üye ülkeleriyle işbirliğinin genişletilmesine yoğun ilgi göstermektedirler. Bu mesele sadece Merkezî Asya cumhuriyetleri için değil, Rusya için de geçerlidir. Zira Rusya'nın dış politikasını, ABD ve NATO ile Gürcistan ve diğer meseleler konusundaki mevcut anlaşmazlıklarına rağmen genel olarak "Batı yanlısı" (özellikle Yeltsin dönemi) olarak değerlendirmek mümkün.

KGAÖ'nün etkinsizliğinin bir diğer sebebi KGAÖ üye devletleri ile NATO arasındaki ikili ilişkilerin olmaması muhtemel. Başta Rusya olmak üzere Merkezî Asya cumhuriyetlerinin NATO ile ikili ilişkilerinin olmaması, KGAÖ'nün etkinsizliğinin bir diğer sebebi olmaktadır. Bilindiği gibi Merkezî Asya ülkeleri NATO'nun Barış için Ortaklık programı çerçevesinde işbirliği yapmaktadırlar. NATO söz konusu program çerçevesinde her ülkeye ayrı program uygulamaktadır. Kimi uzmanlar Rusya'nın Merkezî Asya cumhuriyetleriyle güçlü tek özne oluşturabilmesi için KGAÖ-NATO ilişkilerinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Burada ana fikir NATO-Kırgızistan, NATO-Kazakistan veya NATO-Rusya ilişkileri olduğu sürece KGAÖ'nün eski Sovyet bölgesinde NATO sıfatında etkin bir askerî blok oluşturamayacağı belirtilmektedir. Ancak kimilerine göre, KGAÖ'nün NATO

¹⁶ Sergey Lavrov, "ODKB poka ne vmeşivaetsa vo vn utripolitiçeskiye dela Kirgizii" (KGAÖ şimdilik Kırgızistan'ın iç siyasî işlerine müdahale etmeyecektir), "Rossiyskaya Gazeta", 19 Ağustos 2010. A.V. Karavayev, "Kirgizskiy Test ODKB, Sistema bezopasnosti Sodrujestva ne proşla ispitanije mejetniçeskim konfliktom" (KGAÖ'nün Kırgız Deneyimi, Topluluğun güvenlik sistemi etnik çatışma testini geçemedi), *Nezavisimaya Gazeta*, 23.06.2010.

¹⁷ Kamer Kasım, "Kırgızistan'da neler oluyor?", 15 Haziran 2010. (Erişim 12 Mayıs 2011, <http://www.usak.org.tr>).

¹⁸ Konstantin Siroejkin, "ŞOS i ODKB: problemi i vzaimodeystviya", (ŞİÖ ve KGAÖ: sorunlar ve etkileşimler), 7 Haziran 2006. (Erişim 1 Nisan 2011, <http://www.analitika.org>)

ile rekabet etme şansı olmadığı gibi herhangi bir kıyaslanmaya tabi tutulamaz. Bunun başlıca nedeni, iki örgütün bütçesi ve ordu öğelerinin sayısına bağlı olmaktadır. 2001–2010 yılları arasında NATO'nun askerî harcamaları giderek artmış ve günümüzde 2–2,5 milyar doları geçmektedir. KGAÖ'nün bütçesi de son on yılda giderek artmış ve tahminlere göre 5 milyon dolara ulaşmıştır. Bunun yanı sıra *Kolektif Acil Müdahale Kuvvetleri* (KAMK) 20 bin askerden oluşurken sadece Afganistan'da NATO'nun Uluslararası Güvenlik Destek Gücü altında 130 bin asker bulunmaktadır¹⁹.

28 Haziran 2012 tarihinde Özbekistan ikinci kez KGAÖ üyeliğini askıya aldıktan sonra Rusya Merkezî Asya'daki stratejik müttefiki kaybını telafi etmeye çalışarak Kırgızistan ve Tacikistan ordusunu karşılıksız olarak güçlendirmeye karar vermiştir. Bu bağlamda Kırgızistan 1,1 milyar dolara, Tacikistan ise 400 milyon dolara yeni askerî donanım/araç alacaktır. Böyle bir kararın arkasından Moskova, Merkezî Asya'daki yeni askerî doktrininin ciddiliğini göstermek amacıyla Rusya Savunma Bakanlığı'nda kadro değişimi yapmış ve Putin Savunma Bakanı Anatoliy Serdyukov yerine Sergey Şoygu'yu atamıştır.

Özbekistan'ın KGAÖ Üyeliğini Durdurmasınının Değerlendirilmesi

1999 yılında Özbekistan KGAÖ'yü terk ederek örgüt ile temaslarını durdurmuş ve kendi topraklarına ABD askerî üssünü yerleştirerek ABD ile işbirliğine büyük ilgi göstermiştir. Bunun yanı sıra, Andican olayları sonrası, 2006'da Örgüt'e geri dönen Özbekistan kendini tutarlı bir müttefik olarak göstermemiştir. Özbekistan KGAÖ'nün *Kolektif Hızlı Konuşlandırma Kuvvetleri*'nin (KHKK) oluşumunu veya kullanımını desteklememiş ve kolektif tatbikatlara taburlarını göndermekten vazgeçmiş veya onları KHKK için kullanır hale getirmemiştir (KGAÖ'nün Rubej 2007 tatbikatına sadece gözlemcileri göndermiş ve o da bir kez katılmıştır).

2009–2010 yılları için Özbekistan'ın tutumunu KGAÖ faaliyetini “torpilleme” olarak tanımlamak mümkündür. 2009 yılında İslam Karimov KAMK konusunda anlaşmazlıklar nedeniyle Genel Sekreter Nikolay Bordüja'yı kabul etmeyi reddetti. Kırgızistan'daki devrimi müteakiben ortaya çıkan etnik çatışma sırasında Özbekistan KGAÖ kuvvetlerinin olaylara müdahalesine karşı çıkmış ve 2010 Moskova zirvesi sırasında Barış gücü ile ilgili paket belgelerini de kabul etmemiştir. Daha sonra Özbekistan hükümeti KGAÖ'den çekilme kararını kabul ettiği yazıyı 28 Haziran 2012 tarihinde örgüt sekreterliğine teslim etmiştir²⁰. Bunun nedenleri olarak Karimov'un

¹⁹ Roman Veytsel, “Problemi Funktsionirovaniya ODKB i Puti Ee Reformirovaniya” (KGAÖ işlevselliği problemi ve yenileme yolları), 25 Ocak 2011, Vremya Vostoka. (Erişim Tarihi: 10 Mart 2011, <http://www.easttime.ru>)

²⁰ Andrey Malışkin, “Uzbekistan vtoroy raz vıhodit iz ODKB” (Özbekistan ikinci kez KGAÖ'den çıkmaktadır), 28 Haziran 2012, RIA Novosti. (Erişim 15 Kasım 2012, <http://ria.ru>).

KGAÖ'nün Afganistan'a yönelik politikası ile anlaşamamasına²¹, ABD ve NATO'nun Özbekistan'da askerî üs kurmasına²² ve Özbekistan'ın sıradaki jeopolitik yönelim değişikliği gösterilmiştir.

Özbekistan'ın yeniden KGAÖ'den ayrılacağı konusu 2011 Ekim'de Beyaz Rusya Cumhurbaşkanı Lukaşenko'nun Taşkent'in örgüt bünyesinde askerî-siyasî işbirliği sözleşme maddelerinin hiç birini yerine getirmediğini belirtince gündeme gelmiştir²³. Uzmanlar, KGAÖ'nün bünyesinde iç çelişkilerin büyük olduğuna dikkat çekerek, coğrafi konumu açısından Afganistan'a daha yakın olan Özbekistan'daki Karimov'un rejimini Taliban tehdidinden, özellikle Özbekistan İslam Hareketi'nden gelen tehditlerden korumak amacıyla daha güçlü bir ortak aradığını düşünmektedirler²⁴. Özbekistan Merkezî Asya'da güçlü bir askerî potansiyele ve stratejik öneme sahip bir ülke olması sebebiyle azami etkili güvenlik sistemini kurmak zorlaşıyor. Resmî Taşkent 70 bin kişilik bir ordu kurma hedefiyle 2009'da askerî gereksinimler için 1,2 milyar dolar, 2010'da ise 1,4 milyar dolar harcamıştır. GSYİH'i Özbekistan'a kıyasla üç kat daha büyük olmasına rağmen Kazakistan'ın askerî harcamaları Özbekistan'dan geride kalmaktadır. Komşu Kırgızistan ve Tacikistan'ın askerî harcamaları Özbekistan ordusunun finansmanı ile kıyaslanamaz durumdadır. Bütün bunlar, Özbekistan'ın bölgede kendi askerî kuvvetlerini yerleştirme planının olduğunu göstermektedir²⁵. Bu nedenlerle Özbekistan KGAÖ ile askerî bütünleşmesi bu aşamada imkânsız gözükmektedir.

Bu anlamda, Temmuz 2012'de Karimov KGAÖ bünyesindeki eski müttefiklerinin tedirginliğini ortadan kaldırmak için önemli bir dış politika siyasetini oluşturmuştur. Yeni dış politikasında Özbekistan'ın ulusal çıkarları, güvenliği ve hayati varlığını göz önünde bulundurarak, çeşitli ittifaklarda bulunma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca dış politika siyasetinde Merkezî Asya ülkelerinin sorunlarını dış müdahale olmadan çözmeleri gerektiği ve bütünleşme faaliyetlerinin bir devletin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ile hürriyetini olumsuz etkileyecek şekilde kabul ettirilmesinin mümkün olmadığı beyan edilmiştir. Özbekistan'ın bundan böyle askerî-siyasî bloklara katılmayacağı ve herhangi bir devletlerarası yapılanmanın askerî-siyasî bloğa doğru evrilmesi durumunda ayrılma hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Özbekistan ülkenin anayasası, askerî ve savunma doktrinine göre komşu ve dış ülkelerde cereyan eden askerî çatışmalar ile barış operasyonlarında yer almayacağını bildirmiş ve dış politikasında özel olarak ülke sınırları içinde dış ülkelerin askerî üsleri ile tesislerine izin verilmeyeceğine de vurgu yapılmıştır²⁶.

²¹ Vladimir Muhin, "Kollektivnaya Oborona Umiraet, Ne Rodivşis'" (Kolektif savunma doğmadan ölmektedir), *Nezavisimaya Gazeta*, 2 Temmuz 2012.

²² Olga Denisova, "Uzbekistan i SŞA stroyat planı drug na drugu" (Özbekistan ve ABD birbiriyle ilgili plan yapmaktadır), 4 Temmuz 2012. (Erişim 15 Kasım 2012, <http://rus.ruvr.ru>)

²³ Malışkin, a.g.e. (Erişim 15 Kasım 2012, <http://ria.ru>)

²⁴ Vitaliy Volkov, "K çemu privedet vıhod Uzbekistana iz ODKB?" (Özbekistan'ın KGAÖ'den çıkışı neye götürecektir?), 7 Temmuz 2012. (Erişim 22 Kasım 2012, <http://www.dw.de>)

²⁵ Veytsel, a.g.e. (Erişim 10 Mart 2011, <http://www.easttime.ru>)

²⁶ Sergey Rasov, "Neytralny Uzbekistan" (Tarafsız Özbekistan), <http://www.ru.journal-neo.com>, 7

Kimi uzmanlara göre Özbekistan'ın Örgüt'e üyeliğinin durdurması, Merkezî Asya'daki bölgesel güvenliği sağlama ve Afganistan yönünde işbirliği konusunda Rusya ile ikili ilişkilerin gelişmesini engellemeyecektir. Sonuç itibarıyla Özbekistan ulusal güvenlik sistemini oluşturmak ve Afganistan'dan gelecek uyuşturucu trafiğine engel olabilmek için KGAÖ ortaklarının uluslar arası desteğine ihtiyaç duyacaktır. Dolayısıyla Özbekistan'ın Örgüt'ten temelli ayrılması olası gözükmemektedir, her siyasî ünitenin yapabileceği gibi bir "mola (pause) ya da zaman aşımı (time out)" olarak üyeliğini dondurmış gözükmektedir²⁷.

4. KGAÖ'nün Zayıf ve Güçlü Tarafları

Günümüzde KGAÖ ülkelerinin güvenliğini tehdit eden ana faktörler – dini aşırılık (*extremism*) ve uyuşturucu kaçakçılığı olmuştur. Fakat örgütteki bazı üye ülkeler coğrafi lokasyonları nedeniyle bu tür tehlikeleri göz ardı edebilmektedir. Örneğin Beyaz Rusya, Kırgızistan'daki olaylar patlak verdiğinde barış gücü askerlerini göndermeyi ihmal etmişti. Bunun başlıca nedeni Afganistan kaynaklı risklerin Beyaz Rusya için öncelikli olmadığı varsayımdır. Analizlere göre Lukaşenko'nun KGAÖ'yü Rusya ile bütünleşme kurumlarından biri olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Eğer ülke Örgüt'e katılmayı reddederse Rusya petrolü ve doğal gazını taşıma ve satın alma gibi ekonomik tercihlerini kaybetme riskini almış olacaktır. Öte yandan, Beyaz Rusya'nın Rusya Federasyonu'nun odak noktasında olan Merkezî Asya ve Kafkasya'da uzun vadede anlamlı siyasî çıkarları bulunmamakta ve Beyaz Rusya yönetiminin KGAÖ yapısında kararsız tutumunu açıklamaktadır. 2009'dan beri Rusya ile cereyan eden bazı gerginlikler, örneğin: "Süt savaşı"²⁸, Kremlin ile gaz sürtüşmeleri, Güney Osetya ve Abhazy'a'nın bağımsızlığının tanınması sorunu Lukaşenko'nun Örgüt'e karşı olumsuz değerlendirmeler yapmasına yol açmıştır. Beyaz Rusya'da 19 Aralık 2010 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlık seçimi sonuçlarının tanınmaması durumunda ise Lukaşenko, Örgüt'ten çıkacağı sözünü de vermişti²⁹.

KGAÖ için potansiyel tehlikelerden bahsedecek olursak, Rusya'nın "sadık müttefikleri" olarak nitelendirildiği üye-devletlerinin NATO ile aktif işbirliği başta gelmektedir. Bunlardan biri olan Ermenistan, 1992 yılından itibaren Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi çalışmalarına katılmakta ve 2001 yılında Afganistan'a, 2004 yılında ise Kosova'ya ortak operasyonlar için birliklerini

Ağustos 2012, Çev. Aidarbek Amirbek. (Erişim 18 Kasım 2012, <http://www.usgam.com.tr>)

²⁷ "Uzbekistan ne reşit voprosı natsbezopasnosti bez ODKB" (Özbekistan ulusal güvenlik sorununu KGAÖ olmadan çözemez), KGAÖ Genel Sekreteri Nikolay Bordyuzha'nın Ria Novosti ajansına, "Moskovskiyev novosti" gazetesine ve "Rusya küresel politikada" dergisine verdiği mülakattır. Görüşenler: Arkadiy Dubnov ve Fyodor Lukyanov. 21 Kasım 2012. (Erişim 25 Kasım 2012, <http://ria.ru>)

²⁸ 8 Haziran 2009 tarihinde Rusya ile Belarus arasındaki ilişkilerin süt ihracatına ilişkin gerginlik yaşanmıştır.

²⁹ Roman Veytsel, a.g.e. (Erişim 10 Mart 2011, <http://www.easttime.ru>)

göndermiş bulunmaktadır. 2010 yılında ise ülke parlamentosu İRA'da Ermeni askerî ekibinin 45 bin kişiye kadar sayısını arttırması için anlaşma imzalamıştır. Diğer bir ülke Kazakistan, Rusya ile birlikte NATO ile aktif işbirliğini geliştirmektedir. Örneğin, Astana barış kuvvetlerini Irak'taki askerî operasyonlara katılması için göndermiştir. İttifak'ın o dönemdeki Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer Kazakistan'ı Brüksel'in aktif ortağı olarak nitelendirmiştir. Bunun yanı sıra, KGAÖ çerçevesinde anlaşmaya uygun olarak, Rus askerî-teknik okullarında örgüt üye ülkelerinin silahlı kuvvetleri için uzman eğitilmektedir. Aynı şekilde Rusya ve Kazakistan'dan dahi eşit sayıda askerî uzman eğitilmektedir.

KGAÖ 2009–2010 yıllarında askerî birlik bölümünde gelişme göstermiştir. Bunlar, 2009'da Kolektif Acil Müdahale Kuvvetleri (KAMK), 2010'da ise *Barış gücü*'nün kurulmasıdır. Söz konusu değişiklikler kriz durumunda karar alma sürecini de etkilemiştir. 10 Aralık 2010 yılı Moskova buluşması, *Barış Gücü* kararının bireysel öğeler konusunda Özbekistan'ın rızası olmadan kabul gören statü aldığını göstermektedir. 2010 yılında 3 kez zirve toplanmış ve bu yoğunluğun bazı dış ve iç tehditlerin alevlenmesi ile ilişkili olduğu kabul edilebilir. NATO'nun Afganistan'dan askerlerini geri çekme planları KGAÖ'nün askerî birliğinin güçlenmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

Sonuç itibarıyla KAMK kurulmuş, uyuşturucu akışının artmasına karşı koymak için “Kanal” ve “Kanal-Güney” operasyonları gerçekleştirilmiştir³⁰. KGAÖ'nün yetkileri arasında, üyelerin ortak sınırlarının korunmasının sağlanması, uyuşturucu kaçakçılığı kontrolü, askerî operasyon ve tatbikat anlamında terörle mücadele ve barışı koruma faaliyetleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, örgüte AET çerçevesinde yasadışı göçü kontrol etme yetkisi devredilmektedir. Söz konusu görevler, büyük ölçüde sadece orduyla değil, üye-ülkelerin sivil ve özel kuruluşların amaçları ile örtüşmektedir³¹. Bu bağlamda KGAÖ çerçevesinde karşılıklı güveni güçlendirmek hem Rusya hem de Merkezî Asya ülkeleri için önem arz etmektedir. Eski Sovyet ülkeleri için KGAÖ'nün temel değeri, örgütün askerî birlikten oluşan tek özel bölgesel güvenlik kurum olmasıdır. Dahası, KGAÖ'nün mevcut tehdit ve zorluklara karşı gerekli kurumsal, yasal ve siyasî araçları bulunması ve aynı zamanda uzmanların da belirttiği gibi, ek boyutlarla (ekonomik, kültürel v.s.) meşgul olmamasıdır³².

5. Öneriler

KGAÖ'nün daha iyi bir performans sergilemesi için yapılması gereken hususlar şunlardır:

³⁰ Roman Veytsel, “Problemi Funktsionirovaniya ODKB i Puti Ee Reformirovaniya” (KGAÖ işlevselliği problemi ve yenileme yolları), 25 Ocak 2011, (Erişim 10 Mart 2011, <http://www.easttime.ru>).

³¹ Aleksandr Karavaev, “Rol' ODKB v politike bezopasnosti RF” (KGAÖ'nün RF güvenlik politikasındaki rolü), *Nezavisimaya Gazeta*, 15 Mayıs 2009, (Erişim 10 Mart 2011, <http://www.ia-centr.ru/expert/4752/>).

³² Paramonov ve Stolpovskiy, a.g.e, s.70

Öncelikle, güvenliği tehdit eden ana faktörlere odaklanmak gerekir. Bu bağlamda, bugün ve gelecekte en büyük tehdit – KGAÖ üye-devletlerinin çoğu için (Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan) Merkezî Asya içindeki ve ona bitişik bölgelerdeki istikrarsızlıktır. Lakin uzmanlara göre KGAÖ'nün odağı Merkezî Asya'ya olmalıdır³³.

İkincisi, örgütün siyasî bir birliğe dönüşmesi gerekmektedir. Örgütün durum analizi ve tahmini gelişimi, operasyonel ve stratejik planlaması, üye-devletlerin koordinasyon çabası ve operasyonel düzeyde kişisel temasların yoğun bir ağ geliştirmesiyle ilgilenecek, çok uluslu ve bütünlük yapıyla çağdaş uluslararası siyasî örgüt olması gerekmektedir.

Üçüncü olarak, daha etkin ve operasyonel bir güç birliğine ihtiyaç duyulmaktadır. KGAÖ'nün güç aracı, *Varşova Paktı*'nin anakronik ve soluk kopyası olmaktan çıkarak, güncel ve öngörülen tehditlere karşı olmalıdır. *Kolektif Acil Müdahale Kuvvetleri* (KAMK) KGAÖ'deki önemli ve gerekli gelişme olup terörist gruplara karşı tasarlanmış bir araç olmasına karşın yeterli değildir. KGAÖ'ye etnik/ırklar arası sosyal ayaklanmalara ve diğer iç çatışmalara son vermek ve söz konusu çatışmaları önlemek amacıyla kolektif polis barış gücüne ihtiyaç duyulmaktadır.

Dördüncüsü, KGAÖ'ye, katılımcı ülkelerden kapsamlı siyasî ve uzman desteği gerekmektedir. Üye olan her bir ülke örgütü, ulusal güvenliğin önemli güvencesi olarak algılsa, örgütün geleceğinden söz edebileceğiz. Böyle bir sonuca ulaşmak için Genel Sekreterliğin dönemsel görüşmelerine değil, özenli olarak ortak siyasî çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Beşincisi, KGAÖ küresel ve bölgesel düzeyde uluslararası güvenlik sistemine “uygun” olmalıdır. Esas bölgesel ortağı – ŞİÖ ile ilişkileri tanımlanmalı ve prensip olarak ŞİÖ'nun gelişmesi, KGAÖ'nün güvenliği olmalıdır. Bölgede yer alan diğer küresel güçlerle, öncelikle NATO ve ABD ile etkileşim kurulmalı, kilit bölgesel oyuncular – Çin, Hindistan, Pakistan ve KGAÖ'ye girmeyen Türkmenistan ve Özbekistan ile ilişkiler güçlendirilmelidir. Bunun yanı sıra İran yakından takip edilerek, iç ve dış durumu izlenmelidir.

Sonuç

KGAÖ'nün Merkezî Asya bölgesindeki rolünün genel olarak karmaşık olduğunu söylemek mümkün. Bu karmaşıklık sadece örgütün misyonu ile örtüşen çeşitli görevlerinin çeşitliliğine bağlı değildir. Esasında, 2001 yılının sonbaharından itibaren Merkezî Asya'da çeşitli bölgesel güvenlik projeleri birbiriyle rekabet etmektedir. KGAÖ nedir sorusuna net bir cevap vermek gerekirse, örgütün, düzenleşik-merkezî yapıdan fazlası olup ancak birkaç ülkenin kolektif örgütü olmaktan uzakta olduğunu söyleyebiliriz.

³³ Dmitriy Trenin, “ODKB: reformirovat' ili rasformirovat” (KGAÖ: yenilemek yada dağıtmak), 25 Ağustos 2010. (Erişim 25 Mart 2011, <http://vpk-news.ru/articles/6679>).

Daha kapsamlı baktığımızda, KGAÖ'nün ŞİÖ ile görevlerinin kesiştiğini görebiliriz. Bu durumda, Merkezi Asya bölgesinde gelişen bu iki yapının görev ve yetkilerini ayırması gerekmektedir.

Uzmanlar, örgütün üye-ülkelerinin menfaatleriyle örgüt tüzüğünde belirtilen faaliyetlerin ana yönleri arasındaki dengesizliği açıkça ifade etmektedirler. KGAÖ'deki başlıca sorun, örgüt üye devletlerinin tehditlerle başa çıkma yöntemleri konusunda ortak anlayışlarının olmamasıdır. Tüm üye ülkeler, birbirleriyle karmaşık ve keskin çelişki içindeler ve güvenliği güçlendirmek adına ne ortak çabaları ne de istekleri vardır. KGAÖ'nün önemli sorunları oybirliğiyle çözüme kabiliyeti bulunmamaktadır. Bunun ana nedeni Merkezî Asya ülkelerinin karşılıklı toprak meselelerinin bulunması ve birbirinin politikalarını tehdit olarak algılamalarıdır. Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasındaki karşılıklı anlaşmazlıklar Sovyet geçmişleriyle alakalı olup tarihsel bir maziye sahiptir. Dolayısıyla KGAÖ'deki Merkezî Asya cumhuriyetlerinin SSCB'den kalma sorunlarını çözmedikçe gerginlikler devam edecektir. Diğer taraftan söz konusu cumhuriyetlerin bir çözüme ulaşması bölgesel bir bütünleşmeye doğru bir adım olup Rusya Federasyonu'nun siyasî çıkarlarıyla ters düşecektir.

Kırgızistan'daki 2010 olayları, anlaşmanın işlevlerini yerine getirme konusunda yetersiz ve bir bölgesel örgüt olarak verimsiz olduğunu göstermiştir. Bu konuda kimi uzmanlar, KGAÖ'nün kurulmasının tek sebebi, Moskova'nın müttefikleri olduğunu göstermek amacıyla yapılan dönemsel gösteriş olduğunu dile getirmiştir³⁴. KGAÖ'nün tüzüğünde belirtilen maddeler dışında, bölge ülkelerin yararına olacak yeni değişikliklerin yapılması ve bölge ülkelerinin tümünün KGAÖ'ye katılmaları ve KGAÖ'yü güvenliğin garantisi olarak görmesi durumunda, KGAÖ, bölgede çatışmaları önleyici faktör olacaktır. KGAÖ yapısının bölgeden çekilmesi durumunda çatışmaya yol açacak bir dizi sınır gerginlikleri çıkabilir. Bununla beraber, Merkezî Asya cumhuriyetleri için, KGAÖ'nün faaliyetlerinde öncelikli olarak yer alan uluslar arası terörle mücadele ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi hususlar önemlidir. Terörizm bölge için büyük ve açık tehdittir. Özbekistan söz konusu hususlar nedeniyle kilit bir ülke konumundadır.

Dış dünyada KGAÖ, Rus siyasî egemenliğinin bir aracı olarak algılanmaktadır. Üye ülkelerinin Moskova'ya gösterdikleri ritüel bir jest ve bunun karşılığında Rusya Federasyonu'ndan sağlanan özel fiyatlarla silah edinme imkanı bulunmaktadır. Merkezî Asya'daki durum, Rusya ve Kazakistan ve diğer ülkelerin liderlerini, örgütü değiştirmek ve örgütü bölgede güvenliği sağlayacak etkin araç olması için çalışmasını gerektirecek kadar ciddi gözükmektedir. KGAÖ'nün yenilenmesi kaçınılmazdır ve bunun yapılması için rutin zirveler işe yaramayacaktır. Hızla değişen dünya şartlarında KGAÖ güncel sorunlara yanıt vermelidir. Bu nedenle, Örgüt çerçevesinde alınacak tüm kararlar üye-devletlerin güvenliklerini garanti altına almalıdır.

³⁴ Aleksandr Golts, "ODKB. Bit ili ne bit?" (KGAÖ. Olmak ya da olmamak), 20 Ağustos 2010. , (Erişim 1 Mayıs 2011, <http://www.centrasia.ru>).

Kaynakça

Alyayev Andrey, “ODKB Kak Sistema Kollektivnoy Bezopasnosti, Sovremennoye Sostoyanie i Perspektivi”, *Obozrevatel-Observer Bilimsel Analitik Dergisi*, 2007, sayı:1, ss.67-77. (Erişim tarihi: 20 Aralık 2017, <http://www.observer.materik.ru> (Аляев А., Деханов С., «ОДКБ Как Система Коллективной Безопасности, Современное Состояние и Песпективы», *Обозреватель*))

Bordyuzha Nikolai, “The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview”, *OSCE Yearbook 2010*, Çev. Peter Morley, ss.339–350, IFSH, <http://ifsh.de>. (Erişim tarihi: 15 Aralık 2017).

Castells Manuel, *Kimliğin Gücü*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2006.

Denisova Olga, “Uzbekistan i SŞA Sroyat Planı Drug na Druga” (Özbekistan ve ABD karşılıklı planlar geliştiriyorlar), 4 Temmuz 2012, <http://www.rus.ru>. (Erişim tarihi: 15 Kasım 2012).

Gevorqyan Yuriy, “Çto Takoe ODKB i Zaçen Ona Rossii”, (KGAÖ nedir ve Rusya’ya niçin lazım?), 8 Eylül 2008, *Argumenti i Faktı Gazetesi*, <http://www.aif.ru>. (Erişim Tarihi: 19 Kasım 2012).

Golts Aleksandr, “ODKB. Bit ili ne bıt?” (KGAÖ. Olmak ya da Olmamak), 20 Ağustos 2010, <http://www.centrasia.ru>. (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2011).

Karavayev Aleksandr, “Kırgızskiy Test ODKB, Sistema Bezopasnosti Sodrujestva ne Proşla İspitaniye Mejetniçeskim Konfliktom”, (KGAÖ’nün Kırgız Deneyimi, Topluluğun Güvenlik Sistemi Etnik Çatışma İmtihanını Geçemedi), *Nezavisimaya Gazeta*, 23 Haziran 2010, <http://www.ng.ru>. (Erişim tarihi: 5 Aralık 2017)

_____, “Rol ODKB v Politike Bezopasnosti RF” (KGAÖ’nün Rusya Federasyonu Güvenlik Politikalarında Rolü), *Nezavisimaya Gazeta*, 15 Mayıs 2009, <http://www.ia-centr.ru>. (Erişim tarihi: 10 Mart 2011).

Kasım Kamer, “Kırgızistan’da neler oluyor?”, 15 Haziran 2010, <http://www.usak.org.tr>. (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2011).

Lavrov Sergey, “ODKB Poka ne Vmeşivayetsa vo Vnutripolitiçeskie Dela Kırgızii”, (KGAÖ şimdilik Kırgızistan’nın iç siyasî işlerine müdahale etmeyecektir), *Rossiyskaya Gazeta*, 19 Ağustos 2010, <http://www.rg.ru>.

Major (P) Mowchan John A., “The Militarization of the Collective Security Treaty Organization”, *Center For Strategic Leadership, U.S. Army War College, Issue Paper* Cilt: 6-09,

Temmuz 2009, <http://www.csl.army.mil/> , (Erişim tarihi: 20 Kasım 2012).

Malışkin Andrey, “Uzbekistan Vtoroy Raz Vıhodit iz ODKB” (Özbekistan ikinci kez KGAÖ üyeliğine son verdi), 28 Haziran 2012, *RIA Novosti*, <http://www.ria.ru>. (Erişim tarihi: 15 Kasım 2012).

Muhin Vladimir, “Kollektivnaya Oborona Umirayet, Ne Rodivşis”, *Nezavisimaya Gazeta*, 2 Temmuz 2012, <http://www.ng.ru>. (Erişim tarihi: 26 Kasım 2012) (Коллективная Оборона Умирает, Не Родившись).

Nikitina Yulia, “The Collective Security Treaty Organization Through The Looking Glass”, *Problems of Post-Communism*, Cilt: 59, Sayı: 3, Mayıs/ Haziran 2012, ss. 41–52.

Purtaş Fırat, “Orta Asya'nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri”, M. Turgut Demirtepe (Der.), *Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası*, Ankara, 2008, ss.31–62.

Paramonov Vladimir ve Stolpovskiy Oleg, “Mnogostoronneye Sotrudniçestvo Rossii i Stran Tsentralnoy Azii v Ramkah ODKB: Problemi i Perspektivi”, (KGAÖ Çerçevesinde Rusya ve Merkezî Asya Ülkelerinin Çok Taraflı İşbirliği: Sorunlar ve Perspektifler), *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz Dergisi*, No.2(62), 2009, ss.65–75. (Многостороннее сотрудничество России и Стран Центральной Азии в рамках ОДКБ: проблемы и перспективы)

Rasov Sergey, “Neytralniy Uzbekistan” (Tarafsız Özbekistan), 7 Ağustos 2012, Çev. Aidarbek Emirbek, <http://www.usgam.com.tr>. (Erişim tarihi: 18 Kasım 2012).

Sıroejkin Konstantin, “ŞOS i ODKB: Problemi i Vzaimodeystviya”, (ŞİÖ ve KGAÖ: Sorunlar ve Etkileşimler), 7 Haziran 2006, <http://www.analitika.org>. (ШОС и ОДКБ: Проблемы и Взаимодействия. Erişim tarihi: 1 Nisan 2011)

Somuncuoğlu Anar, “Rusya-Orta Asya İlişkilerinde Kolektif Güvenlik”, 5 Ocak 2011, <http://www.21yyte.org> (Erişim tarihi: 21 Aralık 2017)

Trenin Dmitriy, “ODKB: Reformirovat ili Rasformirovat” (KGAÖ: Yenilemek veya Dağıtmak), 25 Ağustos 2010, <http://www.carnegie.ru>. (Erişim tarihi: 25 Mart 2011).

“Treaty On Collective Security”, KGAÖ resmi web sitesi, <http://www.odkb-csto.org>. (Erişim tarihi: 20 Aralık 2017.)

Veytsel Roman, “Problemi Funktsionirovaniya ODKV i Puti ee Reformirovaniya” (KGAÖ İşlevselliği Sorunsalı ve Yenileme Yolları), 25 Ocak 2011, *Vremya Vostoka*, <http://www.easttime.ru>. (Проблемы Функционирования ОДКБ и Пути Её Реформирования. Erişim tarihi: 10 Mart 2011).

Volkov Vitaliy, “K Çemu Privedet Vihod Uzbekistana iz ODKB?” (Özbekistan’ın KGAÖ’den çıkışı ne tür sonuçlar doğuracak), 7 Temmuz 2012, <http://www.dw.de>. (Erişim tarihi: 22 Kasım 2012).

Weitz Richard, “Why Is The CSTO Absent In The Kırgyz Crises?”, *Central Asia-Caucasus Analyst*, Cilt:12, Sayı:11, 9 Haziran 2011, ss. 6–9.